

IAIN MACGREGOR

Farul din Stalingrad

MARELE SECRET DE PE FRONTUL DE EST

Traducere din limba engleză de
Iulian Comănescu

Cuprins

<i>Cronologie</i>	9
<i>Personajele</i>	15
Prolog – <i>Noi ne îngropăm morții</i>	19
Introducere – <i>Piața bătăliei și casa de pe strada Penzenskaia nr. 61</i>	29
PARTEA ÎNTÂI – O VARĂ NEAGRĂ PENTRU ARMATA ROȘIE	
Capitolul 1 – <i>Zarurile sunt aruncate – Bătălia pentru Moscova, 1941</i>	51
Capitolul 2 – <i>Istoria se repetă: 14 martie–28 mai 1942</i> ..	73
Capitolul 3 – <i>Spre sud</i>	86
Capitolul 4 – <i>„Niciun pas înapoi!”</i>	97
PARTEA A DOUA – TOATE DRUMURILE DUC LA VOLGA	
Capitolul 5 – <i>Un oraș al revoluției. Nașterea Stalingradului</i>	105
Capitolul 6 – <i>Ploaie de foc</i>	115

PARTEA A TREIA – BETONUL VIU.	
BĂTĂLIILE DIN SEPTEMBRIE.	139
Capitolul 7 – <i>Stăpânul Stalingradului!</i>	141
Capitolul 8 – <i>Trimiteteți garda!</i>	170
Capitolul 9 – <i>Succesul se măsoară în metri și trupuri.</i>	210
Capitolul 10 – <i>Schimbare la vârf.</i>	221
Capitolul 11 – <i>Grupul de asalt și arta apărării active.</i>	231
PARTEA A PATRA – ȚINE-ȚI DUȘMANUL	
APROAPE!	243
Capitolul 12 – <i>Începuturile legendei: capturarea „Farului”</i>	245
Capitolul 13 – <i>Probleme în nord</i>	259
Capitolul 14 – <i>Ultimul asalt al Armatei a 6-a:</i> <i>Operațiunea Hubertus</i>	270
PARTEA A CINCEA – GLORIOASA VICTORIE	277
Capitolul 15 – <i>„Cannae-ul secolului al XX-lea”:</i> <i>Operațiunea Uranus</i>	279
Capitolul 16 – <i>Lupta neîncetată</i>	294
Capitolul 17 – <i>Speranța moare: Crăciunul în Kessel</i>	305
Capitolul 18 – <i>Ultimul comandant al Diviziei Norocoase</i>	330
Capitolul 19 – <i>Sfârșitul.</i>	355
Epilog – <i>Legenda „Farului”</i>	363
<i>Mulțumiri</i>	385
<i>Note</i>	389
<i>Bibliografie.</i>	425
<i>Index.</i>	435

Capitolul 2

Istoria se repetă: 14 martie–28 mai 1942

*Oriunde ne va prinde, următoarea iarnă ne va găsi mai bine pregătiți*⁸⁷.

Adolf Hitler, 26 aprilie 1942

În adresa lui către poporul german, difuzată la radioul național în 15 martie 1942, Führerul a subliniat amploarea luptelor intense din ultimele luni. Ofensiva de iarnă sovietică fusese „înfrântă”, iar ambele părți erau acum pe poziții stabile, în mijlocul ploilor de primăvară. Pe când cele trei grupuri de armată germane încercau să se reorganizeze, să se reechipeze și să-și refacă unitățile, pe plan intern, regimul nazist căuta și el să facă un bilanț politic. Hitler trebuia nu doar să justifice în fața națiunii pierderile colosale de oameni, ci și să explice eșecul Operațiunii Barbarossa și să-și pregătească poporul pentru continuarea războiului din Est în 1942. Discursul lui la ceremonia de Ziua Martirilor din Berlin a fost o ocazie de a justifica lupta, atât în fața populației de pe frontul de acasă, cât și a forțelor sale armate:

Astăzi, știm deja un lucru: masele bolșevice care nu au fost în stare să-l învingă pe soldatul german și pe cel aliat în timpul iernii vor fi lovite din toate direcțiile la vară [...] . Conștienți de anul măreț care a trecut, și care va fi urmat de

unul cel puțin la fel de măreț, ne gândim la eroii noștri și la cei ai curajoșilor noștri aliați, de ieri și de azi, decizi să ne asigurăm că aceste sacrificii nu au fost în van și nu vor fi în van⁸⁸.

Hitler pusese ochii pe noi cuceriri pentru viitoarea lui campanie de vară, prin care era hotărât să dea o lovitură grea Armatei Roșii, pentru a scoate Rusia din război sau, cel puțin, pentru a o paraliza suficient încât Germania să își poată îndrepta întreaga atenție spre a face față aliaților lui Stalin, Marea Britanie și America. Odată cu declarația de război a lui Hitler împotriva Statelor Unite din decembrie 1941, Al Treilea Reich intrase într-un război economic global, de uzură, pe care îl putea câștiga doar asigurându-se că dispune de forța industrială necesară pentru a concura cu Aliații și a-i învinge. În vederea atingerii acestui obiectiv, Germania avea nevoie de o victorie decisivă, strategică, în teatrul de operațiuni din Est, cât timp inamicul era încă perceput ca fiind slab. Hitler i-a mărturisit ministrului propagandei, Joseph Goebbels, că această ofensivă va fi una dintre cele trei ținte ale anului. Odată cucerit Caucazul, atenția urma să se mute, pentru Grupul de Armate Nord, asupra capturării Leningradului, iar pentru Grupul de Armate Centru, asupra finalizării cuceririi Moscovei. Ambițiile lui depășeau cu mult realitatea.

Încrederea în sine a lui Hitler era alimentată de pierderile pe care Operațiunea Barbarossa le provocase Armatei Roșii: peste 3 100 000 de morți și 3 000 000 de prizonieri de război⁸⁹. Optimismul lui Hitler referitor la o confruntare finală era excesiv în primăvara anului 1942, iar opinia era, de altfel, împărtășită de consilierii lui militari. Distrugerile provocate Uniunii Sovietice din 22 iunie 1941 aproape reușiseră eliminarea jumătății vestice a Armatei Roșii, sau, cel puțin, a forțelor

de care aflase serviciul de informații german, precum și ocuparea întregii Rusii europene.

În pofida contraofensivei de iarnă, la sfârșitul campaniei, în martie 1942, atunci când privea spre Vest, Stalin vedea un stat devastat. Sprijinul concret din partea noilor săi aliați, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii, constând într-o invazie a Europei occidentale, întârzia să apară. Materiile prime, combustibilul și armamentele soseau în Rusia pe ruta cea mai rapidă, culoarele maritime baltice spre Murmansk, dar confirmarea unei date pentru un al doilea front în Europa avea să devină o preocupare frustrantă pentru liderul sovietic pe tot parcursul anului 1942. Forțele germane și ale Axei ocupau acum mari întinderi din Rusia. În sud, capturând grâнарul fertil al Ucrainei, ocupația germană redusese cu 50% aprovizionarea cu pâine și carne pentru cei 130 000 000 de cetățeni sovietici rămași în afara teritoriilor ocupate. O treime din rețeaua feroviară a Rusiei se afla acum în spatele liniilor germane. Cele mai bune rute principale se aflau în vestul Rusiei, iar acum le foloseau germanii. Producția de cărbune, oțel și minereu de fier a scăzut cu două treimi în următoarele șase luni, provocând o diminuare semnificativă a producției de armament.

Până la începutul lui mai 1942, Hitler preluase controlul complet asupra forțelor armate în calitate de comandant suprem, demitându-l pe titularul funcției, feldmareșalul Walther von Brauchitsch⁹⁰. Planificarea viitoarei ofensive de vară avea să sublinieze modul în care balanța puterii se înclinase în favoarea lui, în opoziție cu opinia statu-quoului militar german tradițional. Hitler nu ar fi vrut să le permită consilierilor săi militari și economici să se consulte între ei, preferând să păstreze

departamentele separate, de teamă ca acestea să nu pună în discuție obiectivele Führerului din campaniile viitoare.

Pierderile suferite de forțele armate germane în cele 10 luni de lupte continue reprezentau doar o fracțiune din cele ale Armatei Roșii, dar erau uluitoare pentru o armată obișnuită să câștige. La cartierul general al Führerului, „Bârlogul Lupului” din Prusia Orientală, un raport schițat de generalul Franz Halder s-a dovedit a fi un duș rece referitor la capacitatea operațională a forțelor armate germane în campaniile de primăvară și vară ce urmau. Din forța combinată de peste 3 000 000 de oameni care invadaseră Rusia europeană în anul precedent, aproape o treime fusese pierdută; Wehrmachtul se afla sub efectiv cu cel puțin 30 de divizii, adică aproximativ 625 000 de oameni. Majoritatea unităților de infanterie erau reduse acum la 50-60 de combatanți, cu puține speranțe de a fi întărite prin înlocuirile limitate din Germania⁹¹. Spre deosebire de Stalin, Hitler nu trecuse încă economia țării pe picior de război total și nici nu introdusese înrolarea la cota maximă a bărbaților germani, lucru care avea să se petreacă de-abia în primele luni ale anului 1943.

Pe măsură ce efortul de război pentru celelalte teatre de operațiuni ale Germaniei creștea, producția de submarine, folosite în Războiul din Atlantic în 1942⁹², a crescut, însă muncitorii germani nu erau încă la fel de ușor de înlocuit ca sutele de mii de muncitori și prizonieri ruși din Gulag, forțați să lucreze în industria de armament a Germaniei.

Halder l-a informat pe Hitler că, din cele 3 700 de tancuri alocate celor 16 divizii blindate ale celor trei grupuri de armate în 1941, mai rămâneau doar 140 de vehicule operaționale pe întregul front, adică echivalentul unei singure divizii cu efectiv complet. Mai fuseseră pierdute peste 13 600 de piese de artilerie

și mortiere, 80 000 de vehicule și mult peste 180 000 de cai⁹³. Doar Luftwaffe reușise să înlocuiască parțial pierderile de aparate de zbor și piloți, după ce oferise un sprijin remarcabil armatei terestre. Totuși, aviația se confrunta acum cu dificultăți de a acoperi nu doar Frontul de Est, ci și Europa Occidentală și, mai nou, campania din Africa de Nord a feldmareșalului Erwin Rommel și operațiunea de distrugere a bazei navale britanice din Malta, care amenința liniile de aprovizionare ale lui Rommel dinspre Italia.

Procesarea noilor recruți, a continuat Halder, putea fi accelerată⁹⁴, dar marea problemă era legată de pierderile irecuperabile de subofițeri și ofițeri inferiori, esențiali pentru ca un batalion de luptă să poată opera cu succes. Recrutarea și instruirea unor astfel de oameni ar fi necesitat mai mult timp, ceea ce nu făcea decât să sporească slăbiciunea structurală a multor divizii aflate deja sub efectiv. Moralul și disciplina, de asemenea, scăzuseră abrupt înaintea luptelor de iarnă, în decursul lor și după ele. Mulți comandanți de unități raportau încălcări flagrante ale regulilor din partea trupelor, iar evaluarea făcută de regim în urma scrisorilor trimise de pe front arăta că soldații se plâneau de rații proaste, condiții de trai precare și de felul cum evoluau ostilitățile. Hitler a acceptat concluzia sobră a lui Halder, potrivit căreia Wehrmachtul nu mai era capabil să repete 1941. Însă, în acest punct, propunerile celor doi privind strategia pentru 1942 au început să nu mai coincidă, așa cum devenise clar din discuțiile lui Hitler cu Goebbels din luna precedentă.

Desfășurarea unui război pe două fronturi i-a determinat pe Halder și pe subalternul său, șeful Operațiilor, generalul-maior Adolf Heusinger, să susțină o strategie conservatoare, bazată pe apărare⁹⁵. Wehrmachtul trebuia lăsat să-și refacă diviziile

de infanterie și blindate devastate, în spatele unei linii solide, fortificate, care să respingă orice eventuală ofensivă a Armatei Roșii. Dacă acest lucru ar fi fost acceptat, atunci obiectivul principal al campaniei din vara următoare ar fi trebuit să fie operațiuni limitate, ca, de exemplu, capturarea Crimeei și crearea unei baze pentru lansarea ulterioară a unei ofensive majore, în 1943. Frustrat, poate, de lipsa de ambiție a lui Halder, Hitler i-a contestat planul pentru un front defensiv în 1942, argumentând că așa ceva ar ceda, în ultimă instanță, inițiativa Armatei Roșii, a cărei forță ar fi crescut și ea.

Desigur, Armata Roșie avea cel mai grozav tanc din Al Doilea Război Mondial, T-34, dar încă trebuia să-și dea seama cum să-l folosească eficient, în termeni de formațiuni, tactici și comunicații radio – toate, domenii la care germanii excelau. Însă, după cum a concluzionat un general german care a inspectat un T-34 capturat: „Dacă rușii îl vor produce vreodată pe o linie de asamblare, vom pierde războiul.”⁹⁶ Prezentarea de către Halder a celor mai recente rapoarte de informații, potrivit cărora fabricile rusești devenite operaționale în Urali produceau 600 până la 700 de tancuri T-34 pe lună, a fost respinsă de Führer ca propagandă sovietică. Și îngrijorările privind ceea ce rămăsese din vastele rezerve de forță de muncă pe care *Stavka* le putea mobiliza au fost reduse la tăcere. Șase milioane de ruși muriseră pe câmpul de luptă sau putrezeau acum în închisori germane; de unde alte noi armate?

Condițiile aspre ale iernii rusești i-au luat prin surprindere pe germani atât fizic, cât și tehnologic. Soldatul rus era obișnuit cu scăderea temperaturilor, era izolat de frigul pătrunzător cu o jachetă matlasată din bumbac, numită *telogreika* („încălzitor corporal”), o căciulă călduroasă (*ușanka*), cizme și mănuși din

pâslă, pentru a reduce degerăturile la minimum. Armele lui, artileria, vehiculele și tancurile erau, de asemenea, mai bine proiectate și lubrificate pentru condițiile arctice, menținându-l mobil și capabil să lupte eficient. În fața lui, în primăvara anului 1942, se afla un infanterist german care abia supraviețuise temperaturilor aflate în cădere liberă, devenise frustrat din cauza echipamentelor înghețate și era victima unei aprovizi-onări sporadice cu hrană și combustibil. Un soldat care ar fi făcut orice ca să iasă din această situație, deși trupele continuau să aibă încredere în Hitler ca lider militar.

Primăvara anului 1942 a adus noi perturbări, pe măsură ce condițiile extreme ale iernii rusești au lăsat loc noroiului cleios al dezghețului de primăvară. Simpla luptă pentru supraviețuire de zi cu zi și tentativa de a stabiliza fronturile au fost foarte dificile pentru ambele părți, după cum a consemnat coresponden-tul de război sovietic, Vasili Grossman: „Cu siguranță nimeni nu a văzut atâta murdărie: ploaie; zăpadă; noroi; o mlaștină lichidă fără fund; un aluat negru, frământat de mii de cizme, roți și șenile.”

Hitler era confruntat cu o varietate de opinii privind locul unde ar trebui desfășurată următoarea ofensivă de vară: una majoră în nord, pentru a captura, în cele din urmă, Leningradul, sau încercarea de a finaliza cucerirea Moscovei și de a scoate din joc centrul de comunicații al lui Stalin? Führerul și-a dat seama că Armata Roșie ar apăra cu îndârjire capitala sovietică și că pierderile germane ar fi fost mari, aducând doar o victorie locală, care nu ar mai fi influențat evoluția generală a răz-boiului, devenită și mai importantă odată cu intrarea Statelor Unite în conflict. Era pe deplin conștient că Germania avea nevoie de resurse pentru a lupta pe mai multe fronturi și pen-tru a supraviețui, astfel că prioritatea trebuia să fie paralizarea Armatei Roșii în sud, pentru a obține aceste resurse.

La 5 aprilie 1942, a luat decizia nefastă. Directiva nr. 41 a stabilit obiectivele în Est pentru 1942:

Toate forțele disponibile vor fi concentrate asupra operațiilor principale din sectorul sudic, cu scopul de a distruge inamicul din fața Donului și de a controla câmpurile petrolifere caucaziene și trecătorile din Munții Caucaz.

Deocamdată, Stalingradul era pur și simplu un nume pe o hartă strategică pentru Führer:

Se va face tot posibilul pentru a se ajunge la Stalingrad sau, cel puțin, pentru a aduce orașul sub tirul artileriei grele, astfel încât să nu mai poată fi de niciun folos ca centru industrial sau de comunicații.

Pentru comanda ofensivei Grupului de Armate Sud, a fost numit la 20 ianuarie, la doar o lună după ce părăsise funcția de comandant al Grupului de Armate Centru, metodicul și fidelul feldmareșal von Bock. Traseul lui către acest post fusese întâmplător și neașteptat. Moartea subită a recentului comandant al Grupului de Armate Sud, feldmareșalul Walther von Reichenau, provenit din Armata a 6-a, necesita o înlocuire. Probabil cel mai talentat comandant operațional al lui Hitler și nazist dur și carismatic, Reichenau aplicase „Ordinul Comisarului” în timpul Operațiunii Barbarossa și oferise sprijin logistic unităților *Einsatzgruppen* (escadroane paramilitare ale morții)⁹⁷ care lichidau comunități evreiești din zona sa, cum s-a întâmplat la Babi Iar, lângă Kiev, unde peste 33 000 de evrei au fost uciși în două zile⁹⁸. Promovarea lui la comanda unui grup de armate în acel decembrie îi permisesse să avanseze, la rândul său, un ofițer de stat-major despre care credea

că va deveni un comandant operațional de bază al Armatei a 6-a: generalul Friedrich Paulus.

Cei doi erau un caz de studiu al contrastelor. Paulus era studios, fără accesele de furie sau strălucirea tactică a superiorului său. Deși protejatul său nu avea experiență de comandă în luptă, Reichenau a prezis că acesta va face față provocării, în ciuda dubiilor altor comandanți superiori. Noul parteneriat a durat doar o lună. Obsedat de condiția fizică, după ce se întorsese de la o alergare în apropierea cartierului său general, la 14 ianuarie, Reichenau s-a prăbușit brusc în fața statului său major, șocat:

Feldmareșalul, odinioară atât de puternic și activ, atârna inert între două ordonanțe, cu privirea pierdută în gol. Părea să-și fi pierdut cunoștința [...]. Brațul drept îi era inert, la fel ca partea dreaptă a feței⁹⁹.

Suferise un accident vascular cerebral puternic. Echipa sa medicală a cerut ca doctorul personal al feldmareșalului să fie adus cu avionul de la unitatea lui, aflată la Grupul de Armate Nord. Timpul de deplasare de 49 de ore s-a dovedit fatal. Reichenau avea să moară la scurt timp după sosirea medicului său personal. Pentru a amplifica drama, avionul care îl transporta înapoi pentru înmormântarea în Germania s-a prăbușit în apropiere de Lviv. Un Hitler șocat i-a acordat funeralii de stat la Berlin, după care i-a ordonat feldmareșalului von Bock să preia comanda viitoarei ofensive.

Grupul de Armate Sud urma, în primul rând, să elimine forțele ruse care ocupau ultima porțiune a Crimeei și să captureze baza navală asediată de la Sevastopol, cu garnizoana ei numeroasă, constând în unități ale Armatei Roșii, ale marinei

și ale forțelor aeriene, capabile să provoace haos în transporturile și livrările de petrol ale Axei. Odată atins acest obiectiv, forțele Axei aveau să lanseze o ofensivă pe scară largă, pe două direcții, înaintând până la Volga, înainte de a coborî spre Caucaz. Obiectivele gemene erau încercuirea și distrugerea forțelor Armatei Roșii și capturarea Maikopului și Grozniului pentru a securiza rafinăriile de petrol¹⁰⁰.

Pentru Hitler și anturajul său devenise aproape o dogmă convingerea că forțele ruse se aflau acum în defensivă, slăbite de pierderile imense suferite și cu mari dificultăți în a le înlocui. Serviciile de informații militare germane încercaseră să evalueze situația prin studierea rapoartelor de pierderi, interogarea prizonierilor de război și efectuarea de zboruri de recunoaștere. Serviciul de informații al lui Halder – Armatele străine din Răsărit (FHO – *Fremde Heere Ost*)¹⁰¹, condus de locotenent-colonelul Ebehard Kinzel – lucra pe baza presupunerii că Stalin își economisea într-adevăr rezervele, estimate la 30–60 de divizii, pentru a apăra Moscova. În fața Grupului de Armate Sud însă, de-a lungul frontului principal care proteja Caucazul spre sud și est, către Volga, se aflau până la 1 000 000 de soldați, răspândiți pe mai mult de 1 500 de kilometri de teren.

La 1 aprilie 1942, Kinzel a fost înlocuit de unul dintre ofițerii de informații ai lui Halder, care îl asistasese în 1941, înainte de Operațiunea Barbarossa: locotenent-colonelul Reinhardt Gehlen. Deși comandamentul militar avea încredere în metodele lui, în realitate, acesta nu avea o imagine clară asupra concentrării de trupe din interiorul Rusiei neocupate. Cu combustibilul pe care îl aveau la dispoziție, zborurile de recunoaștere ale Luftwaffe nu puteau pătrunde atât de mult în teritoriul inamic, cu certitudinea că se vor întoarce. În vastitatea stepei deschise din sudul Rusiei era dificil să descoperi noi formațiuni, iar capturarea

prizonierilor de pe linia frontului oferea doar informații limitate despre mișcările locale ale trupelor.

De la sfârșitul campaniei de iarnă, *Stavka* construisese însă o rezervă umană uriașă. După 22 iunie 1941 fuseseră mobilizați peste 800 000 de rezerviști, iar noile formațiuni puternice de tancuri erau dotate cu T-34, care ieșea de pe liniile de producție în cantitățile despre care Halder îl avertizase pe Hitler. Aceste rezerve proaspete erau ocupate cu instruirea și echiparea, la o anumită distanță în spatele liniei frontului, pozițiile lor întinzându-se din nord-estul Moscovei până în sud, la Stalingrad. Forța lor combinată reprezenta cel puțin 50% din întreaga forță germană de pe Frontul de Est.

Cu asemenea resurse puse cap la cap și căzând pradă campaniei de dezinformare implementate de Grupul de Armate Centru, potrivit căreia Moscova era într-adevăr ținta pentru 1942¹⁰², noua amplasare dispusă de *Stavka* pentru forțele din Vest a fost dezechilibrată. Era vorba despre o restructurare în opt „fronturi” care se întindeau de-a lungul întregii linii de la Baltica până la Caucaz. Trei dintre ele protejau Moscova și cuprindeau 50% din forțe, în timp ce flancul sudic apăra frontiera mult mai slabă a Caucazului. Generalul Jukov urma să comande fronturile nordice, care învăluiau Leningradul și Moscova, în timp ce mareșalul Semion Timoșenko urma să supravegheze fronturile sudice.

Hitler visa la grâul ucrainean și la petrolul caucazian; Stalin visa să alunge, până la sfârșitul anului, toate forțele germane din vestul Rusiei, strategie discutată pe larg încă de la sfârșitul luptelor de iarnă, cu ofensive planificate de-a lungul întregului Front de Est. Liderul sovietic îl informase pe Winston Churchill, la 14 martie: „Sunt pe deplin încrezător că, în pofida unor eșecuri ocazionale, eforturile combinate ale trupelor

noastre vor culmina cu zdrobirea inamicului comun și că anul 1942 va marca o cotitură decisivă pe frontul anti-Hitler.”¹⁰³

O propunere ofensivă „localizată” care a atras atenția a fost cea a mareșalului Timoșenko: recucerirea nodului esențial de transport de la Harkov, atacarea forțelor Grupului de Armate Sud, considerate a fi prea răsfirate spre nord și spre sud, și încercuirea lor printr-o mișcare de clește în jurul orașului. Centrul industrial al Ucrainei, care construise T-34 până când fabricile de tancuri fuseseră mutate spre est, era al patrulea oraș ca mărime din Rusia, cu o populație de 900 000 de locuitori. Capturarea și ocuparea lui de către Grupul de Armate Sud fusese unul dintre succesele germane din timpul luptelor crâncene ale ofensivei de iarnă a Armatei Roșii. *Stavka* l-a autorizat pe Timoșenko să elaboreze planuri pentru ofensiva de la Harkov, incluzând toate rezervele pe care Frontul de Sud-Vest le putea mobiliza. Hitler și OKW dezbătuseră în repetate rânduri dacă Armata Roșie ar fi capabilă de un asemenea efort, dar, în mijlocul pregătirilor pentru propria ofensivă, jurnalul feldmareșalului von Bock din 8 mai era edificator: „Marea mea îngrijorare că rușii ne-ar putea lua-o înainte cu propriul atac nu s-a diminuat.”¹⁰⁴

Drumul către Stalingrad – Planul pentru ofensiva germană de vară, 1942

Capitolul 3

Spre sud

Sarcina Armatei Roșii este de a ne elibera teritoriul sovietic de invadatorii germani!

Iosif Visarionovici Stalin¹⁰⁵

Mareșalul Timoșenko știa foarte bine de ce ar fi fost nevoie pentru a înfrânge forțele germane dispuse în fața Frontului său de Sud-Vest. Pentru a zdrobi Armata a 6-a, unitate de elită a Grupului de Armate Sud, a recuceri orașul și a înainta spre vest, către fluviul Nipru, ar fi avut nevoie de 640 000 de oameni, sprijiniți de 1 200 de tancuri și de mult peste 1 000 de piese de artilerie. Stalin a fost impresionat, dar și cuprins de îngrijorare atunci când a aflat ce presupunea chiar și o singură ofensivă de acest tip. Limitat ca resurse de necesitățile celorlalte fronturi, el a redus ofensiva lui Timoșenko la simpla capturare a Harkovului și la stabilizarea liniei frontului. Harkovul s-a dovedit, însă, un eșec de planificare și pregătire. Blocajele logistice au forțat amânarea datei de lansare a atacului sovietic, în timp ce forțele germane continuau să se consolideze pentru propria campanie, ceea ce însemna că Armata Roșie avea să se confrunte cu o forță dublă față de cea anticipată inițial de comandanții ei.

La 12 mai, Timoșenko a lansat asaltul terestru asupra Grupului de Armate Sud, dar a întâmpinat aproape imediat o

rezistență germană dură, care a blocat înaintarea cu lupte violente. În decurs de trei zile, Armata a 6-a a lui Paulus fusese lovită din mai multe direcții, pierzând peste 10 000 de oameni, iar tancurile sovietice încercau zadarnic să străpungă liniile defensive pentru a realiza încercuirea care fusese planificată. Capacitatea Wehrmachtului de a absorbi șocurile i-a permis lui Paulus, cu sprijinul unor lovituri aeriene masive ale Luftwaffe, să limiteze în mare măsură înaintarea sovietică din nord, în timp ce vremea se schimba și Armata 1-a Panzer a lui Kleist lovea flancul sudic al rușilor.

Intimidat de rapiditatea cu care germanii contraatacaseră, comisarul militar sovietic Nikita Sergheievici Hrușciov a trimis o telegramă la Moscova pentru a cere permisiunea de retragere. Timp de 36 de ore esențiale, Stalin a refuzat. Apoi, s-a dovedit a fi prea târziu. Până atunci, forțele lui Paulus așteptaseră ca formațiunile mobile ale lui Kleist să urce din nord pentru a închide încercuirea forțelor sovietice. Vremea a devenit ploioasă, sub soarele începutului de vară, și peste 250 000 de soldați ai Armatei Roșii au fost înghesuți într-un buzunar tot mai redus, în timp ce tancurile, artileria și bombardierele germane nimiceau coloanele sovietice de blindate aflate în retragere și decimau batalioane întregi dintr-o singură lovitură. Mulți soldați ruși s-au luat de braț și au pornit spre pieire, mai degrabă decât să fie luați prizonieri. Pentru locotenentul I.M. Iampolski, care deservea un tun antitanc de calibrul 45 mm și se retrăgea pe măsură ce încercuirea germană se strângea, nu exista nicio scăpare:

Eram unul dintre cei 400 de oameni din forța organizată spontan de un colonel de infanterie cu scopul de a asigura acoperirea celorlalți. Am ocupat poziții defensive, fiindcă ni s-a spus

să câștigăm timp, pentru ca două spitale de campanie, pline ochi de răniți, să se retragă. Infanteria germană a apărut dimineața. Linia noastră defensivă a întâmpinat înaintarea germanilor cu focuri de armă. Câteva minute mai târziu au sosit bombardierele în picaj germane. Ne-au bombardat violent. [...] Asta s-a repetat de mai multe ori. [...] Germanii nu au avut de ce să-și irosească tancurile sau infanteria motorizată pe noi. Le-au oferit pur și simplu aviatorilor lor ocazia să se distreze. Seara, doar 19 dintre noi ne-am târât vii din acel iad¹⁰⁶.

Au fost luați peste 240 000 de prizonieri, alături de cea mai mare parte a parcului de artilerie și a tancurilor Frontului de Sud-Vest. A fost un dezastru la fel de mare precum cele din vara precedentă, în condițiile în care pierderile germane s-au ridicat la 30 000 de oameni. Ambele părți aveau să învețe lecții valoroase din confruntarea pentru Harkov, lecții care aveau să dea roade în luptele din iarna următoare din jurul Stalingradului. Pentru rățăciții care au reușit totuși să scape din încercuirea germană, răspunsul oficial sovietic, decretat de Stalin, era execuția sau trimiterea într-un batalion disciplinar. Locotenentului Iampolski, care era rănit, avea să-i ia 10 zile pentru a ajunge înapoi la propriile linii. La sosire, a descoperit șocat că nu era în afara pericolului:

S-a dovedit că nenorociții ca mine erau trimiși la punctul de control și de filtrare, amplasat în incinta biroului comisarului diviziei¹⁰⁷. Am plecat într-acolo cu sufletul ușor, fericit că ajunseseam în sfârșit la ai mei, fără să-mi treacă prin cap ce chin mă aștepta [...]. Brusc, cineva m-a abordat:

— Iampolski, ce cauți aici?

M-am întors. Era ofițerul de manutanță din vechea mea unitate, aflat într-un camion de 1,5 tone. I-am explicat:

— Tocmai am ieșit din încercuire și merg la verificare.

El mi-a spus:

— Nu te duce acolo! Sosirea ta în uniformă și cu act de identitate n-o să-i impresioneze, tot o să ai probleme. Eu sunt aici în misiune, ca să livrez pâine brigăzii, de la brutăria armatei. Brigada e staționată la 30 de kilometri de aici. Noi am ieșit din încercuire într-o formație organizată, cu tot cu stindard. Au reușit s-o facă 120 de oameni. Așteaptă-mă aici vreo oră, te iau cu mine la întoarcere. Coase-ți din nou însemnele pe guler [pentru ca forțele ruse să-l recunoască] și nu te mișca din loc. Așteaptă-ne!¹⁰⁸

La 1 iunie, Hitler a zburat la Poltava pentru a decide împreună cu von Bock pașii următori. Führerul a fost de acord ca înainte de 20 iunie, când noua ofensivă de vară avea să fie lansată, Armata a 11-a, comandată de generalul-colonel Erich von Manstein, să reducă garnizoana de la Sevastopol, iar von Bock să curețe intrândul, în așa-numita Operațiune Wilhelm. Cu Luftwaffe dominând spațiul aerian și anihilând, practic, ce mai rămăsese din forțele aeriene sovietice din teatrul de operații, Armata a 4-a Panzer a lui von Bock urma să facă o străpungere până la orașul Voronej, centru de transport și comunicații esențial, la 2 iulie.

După ce luptele pentru Voronej au început, sergentul Albert Wittenberg s-a îndreptat spre sud, către Sevastopol, pentru a se alătura Diviziei 50 Infanterie. Făcea parte dintr-o forță de șoc care amintea de zilele trupelor de asalt din Primul Război Mondial. La începutul anilor '40, fusese angajat ca fierar lângă Cottbus, un oraș universitar situat la 125 de kilometri sud-est de Berlin, în Silezia de Jos. Maistrul său reușise să-i amâne încorporarea în serviciul militar, deoarece meseria de fierar era considerată

un serviciu esențial pentru economie și logistică, pe „fron-
tul de acasă”. După pierderile suferite în urma Operațiunii
Barbarossa, Wittenberg a devenit unul dintre sutele de mii de
oameni care au primit ordinul de chemare, iar când și-a în-
cheiat instrucția de bază a fost repartizat pentru pregătire su-
plimentară într-o companie de geniști. Se știa că aceasta era
un fel de unitate de elită și circula zvonul că în aceste unități
erau integrați în special bărbați tineri, necăsătoriți și fără rude.
Pregătirea de bază a fost foarte dură; unii recruți au murit în
timpul ei: „Pe parcursul instrucției cu grenade de mână a avut
loc un incident. Un recrutar nu a apucat să arunce grenada, ci a
păstrat-o în mână. Era paralizat de frică, și la fel eram și noi.
Un instructor cu prezență de spirit l-a împins pe soldat într-un
șanș. Recrutul a murit.”¹⁰⁹

Pe de altă parte, pentru prima dată în viața lui, Wittenberg
avea un program de lucru regulat, trei mese bune pe zi și un
salariu decent de cheltuit în timpul liber, în Praga ocupată.
Toate acestea îi fuseseră necunoscute până atunci și îi plăceau.
La început a fost angajat în centrul de fierărie în care vagoa-
nele Wehrmachtului – încă, în mare parte, o armată tractată de
cai – aduceau înapoi de pe frontul din Rusia căruțe și alte vehi-
cule pentru reparații. Mii de cai erau trimiși și ei înapoi, pen-
tru a se reface după răni sau degerături cauzate de condițiile
aspre ale iernii rusești. Wittenberg a găsit suferința animalelor
prea greu de suportat și a cerut un transfer la armurăria divi-
ziei, unde a rămas până în 1942, când a fost trimis la Grupul
de Armate Sud.

După capturarea Sevastopolului, soldații unității lui Witten-
berg au fost duși spre est pe calea ferată, pentru a compensa
pierderile suferite de Divizia 50 în cucerirea principalului port
al Crimeei. Rezistența opusă de ruși avea să fie o prevestire a

ceea ce îi aștepta pe germani de-a lungul Volgăii¹¹⁰. Wittenberg a descris călătoria ca fiind relativ plăcută; noua formațiune era aprovizionată cu rații bune și țigări, iar recruții cântau pentru a-și menține moralul pe măsură ce zilele treceau.

Ei bine, nu mai fusesem niciodată într-o vacanță, și în niciun caz cu trenul. Totuși, mi se părea plăcut. După o vreme, unii dintre soldați au observat că trenul se îndrepta spre sud-est. Printre oameni circula zvonul că destinația călătoriei ar putea fi Crimeea, unde Armata a 11-a a lui Manstein ataca garnizoana din Sevastopol, care continua să reziste. Pe parcursul călătoriei, acest lucru a fost confirmat de ofițerii noștri, așa că la Sevastopol am ajuns¹¹¹.

După ce unitatea a ajuns în Crimeea, oamenii au fost coborâți din tren la câțiva kilometri de port. Trenul nu putea să-i ducă mai departe deoarece linia fusese distrusă de bombardamente. În schimb, aveau să pornească pe jos până la malul mării.

A trebuit să ne adunăm într-o mică gară, să ne luăm armele și bagajele, apoi să pornim în marș. Trăisem veri fierbinți în Germania, dar nu îndurasem niciodată o asemenea căldură. Am mărșăluit zile întregi, nu știu exact cât, poate o săptămână. Unitatea înainta prin câmpuri nesfârșite de cereale, întrerupte din când în când doar de câte un cătun. Ne opream adesea și la plantații de roșii, de unde culegeam câteva. Erau dulci ca zahărul.

Seara, ieșeam din coloană și ne instalam în orice fel de adăposturi găseam, în sate mai mici sau mai mari. Trebuie să vă imaginați că umblam în cizme (*Knobelbecher*, cum le spuneau

conaționalii mei) în plină vară. Nu aveam șosete (mi-am procurat mai târziu), ci mai degrabă niște feșe [obiele]. Trebuia să le legi corect, altfel îți făceai picioarele praf foarte repede, ceea ce putea fi extrem de dureros. Nu exista infirmerie.

Așa cum se constatase și în anul precedent, invadatorii germani erau considerați de mulți ucraineni drept eliberatori, după cum își amintea Wittenberg:

Ceea ce am observat a fost că populația civilă era foarte prietenoasă cu noi, deși eram agresorii, lucru pe care îl știam deja. Așa că ne-am purtat și noi prietenos și chiar am intrat în vorbă cu unii dintre ei. Ei bine, eram tineri și, desigur, ne plăceau și fetele. Nu am avut niciun contact cu inamicul și nu am văzut niciun singur soldat rus. De asemenea, nu exista niciun indiciu al activităților de partizani despre care auzisem. Situația avea să se schimbe curând, însă¹¹².

Plictiseala marșului lor continuu sub soarele nemilos al verii din Crimeea era acum întreruptă de creșterea numărului de zboruri ale Luftwaffe pe deasupra capetelor unității. Trupele au început să întâlnească alte unități germane care fie își săpaseră poziții de tragere, fie lucrau în stații de aprovizionare, fie se întorceau, chiar, de la Sevastopol, unele mărșăluind în formație, căreia i se adăugau mulți răniți în căruțe și camioane. Wittenberg și camarazii lui au început acum să întrezărească realitatea Frontului de Est.

La un moment dat am ajuns în suburbiile unui oraș și, cu cât înaintam mai mult, cu atât distrugerile erau mai mari. Nu văzusem în viața mea un asemenea haos. Nu rămăsese piatră peste piatră. Sevastopolul era complet distrus, doar ruine

fumegânde, aproape apocaliptice; eram îngrozit. Cred că atunci mi-a fost frică pentru prima dată.

Întăririle și-au întâlnit și inamicul pentru prima oară.

Și iată-i, coloane nesfârșite de soldați ai Armatei Roșii mărșăluind spre vest. Arătau exact ca noi, doar că purtau altă uniformă. Unii dintre noi au spus:

— Dacă merge așa, războiul se va termina fără să apucăm să tragem măcar un foc.

Ce prostii poate scoate omul pe gură!

La Sevastopol, am intrat pentru prima dată în contact cu soldați germani de pe front, care participaseră la cucerirea orașului. Unul dintre ei, în special, a intrat în vorbă cu noi după ce i-am dat țigările pe care le aveam. Arăta complet epuizat, dar ne-a avertizat:

— Nu vă lăsați păcăliți, nu-i vom învinge prea curând. Rușii au luptat incredibil de curajos. N-am mai văzut așa ceva. A trebuit să radem de pe fața pământului tot nenorocitul ăla de oraș, ca să cedeze.

Această conversație avea să-l bântuie pe Wittenberg în timpul bătăliei pentru Stalingrad.

La Voronej, luptele pentru cucerirea orașului s-au prelungit zile întregi, pe măsură ce tot mai multe forțe sovietice angajau Armata a 4-a Panzer a lui von Bock din nord, iar armatele ale lui Timoșenko, zdrobite, se retrăgeau pe direcția lor, către fluviul Don. Proaspăt câștigător al primei lui bătălii majore în chip de comandant, Paulus a scos, la 30 iunie, Armata a 6-a din baza ei de la nord-est de Harkov, pentru a proteja flancul sudic al Armatei a 4-a Panzer, în timp ce aceasta înainta spre est.

Faptul că era foarte încrezător reiese foarte bine din paginile scrisorilor sale către prieteni și familie:

Am înaintat destul de mult și am lăsat Harkovul la 500 de kilometri în urmă. Ar fi grozav acum să-l lovim pe rus atât de tare, încât să nu-și mai revină multă vreme¹¹³.

La 12 iulie, Stalin se convinsese de amenințarea asupra Volgăi, așa că a înființat noul Front de la Stalingrad, format din 38 de divizii de calitate și forță variabilă, grupate în trei armate de rezervă ale *Stavka*: a 62-a, a 63-a și a 64-a. Forța lor combinată, însumând aproximativ 160 000 de militari, era comandată de generalii Anton Lopatin, Ciuikov și Mihail Șumilov. Ultimii doi aveau să joace un rol extrem de important în povestea Stalingradului. O săptămână mai târziu, Stalin l-a sunat pe Aleksei Ciuianov, președintele *Stalingradski Gorodskoi Komitet Oboronii* (Comitetul Orașenesc de Apărare), ordonându-i să pună orașul pe picior de război imediat. La 20 iulie, pe măsură ce formațiunile germane ale Armatei a 17-a și ale Armatei 1-a Panzer se apropiau de orașul-cheie Rostov din sud, Ciuianov a raportat Kremlinului planurile lui de a transforma Stalingradul într-o fortăreață. Populația civilă mărșăluia acum prin împrejurimi pentru a construi o serie de linii defensive care cuprindeau kilometri de capcane antitanc, sute de cazemate din beton și mii de metri de sârmă ghimpată. La fel ca în anul precedent, fabricile grele din oraș au reînceput să fie demontate și expediate spre est, la adăpost, iar în sectorul industrial din nord au fost formate batalioane de miliții. Stalin i-a refuzat lui Ciuianov permisiunea de a evacua populația; 400 000 de civili aveau să rămână într-un „oraș viu”, ca trupele să lupte mai aprig pentru a-l apăra¹¹⁴. Avioane de recunoaștere ale Luftwaffe erau acum

zărite pe cerul de deasupra Stalingradului de către echipajele sovietice de artilerie antiaeriană.

Pe când cele două brațe ale ofensivei germane îi urmăreau pe sovieticii aflați în retragere în jos, spre Caucaz și spre est, către Cotul Donului, lipsa prizonierilor i-a întărit lui Hitler suspiciunea că Armata Roșie se clătina pe marginea colapsului final. Așa că, la 23 iulie, a luat decizia funestă de a-și diviza operațiunile, în ideea „totul sau nimic”, prin Directiva nr. 45, care rezuma situația astfel: „Într-o campanie ce a durat puțin peste trei săptămâni, obiectivele largi trasate de mine pentru flancul sudic al Frontului de Est au fost, în mare parte, atinse.”

Grupul de Armate Sud urma să fie împărțit în Grupul de Armate A și Grupul de Armate B. Primul trebuia să angajeze și să distrugă forțele rusești situate la sud de Rostov și apoi „să ocupe întreaga coastă estică a Mării Negre”¹¹⁵. Odată cu subjugarea Crimeei de către von Manstein, Armata a 11-a a acestuia urma să traverseze strâmtoarea Kerci către continent, dacă era necesar, și să sprijine Grupul de Armate A pe măsură ce acesta înainta spre sud, pentru a ocupa centrele petrolifere de la Maikop, Groznîi și Baku. Grupul de Armate B, despărțit pentru moment de blindatele Armatei a 4-a, urma să meargă în continuare cu Armata a 6-a a lui Paulus, cu ajutorul aliaților maghiari, italieni și români, pentru a „înainta către Stalingrad, a zdrobi forțele inamice concentrate acolo, a ocupa orașul și a tăia comunicațiile terestre dintre Don și Volga”¹¹⁶.

La 24 iulie, ofensiva de vară a ajuns într-un punct de criză pentru Stalin, deoarece Rostovul a fost recucerit de Grupul de Armate A german în doar câteva zile, fără prea multă luptă. Caucazul era acum în pericol real de a fi pierdut. Prea puțin

știa Stalin despre decizia funestă a lui Hitler, care le provoca germanilor o problemă inutilă, cât timp blindatele Grupului de Armate B erau deviate spre sud pentru a ajuta înaintarea Grupului de Armate A către petrol. Drumurile care separau cele două formațiuni s-au blocat de la nenumăratele coloane de vehicule și tancuri, dintre care multe se opreau din cauza lipsei de combustibil. În timp ce Rostovul era pierdut, infanteria Armatei a 6-a germane s-a apropiat de Don, ajungând la doar 50 de kilometri de Volga și Stalingrad. Stalin a pălit la aflarea veștii, înțelegând pe deplin că Rusia se afla pe marginea prăpastiei, iar vara nu ajunsese nici măcar la jumătate. Trebuia să acționeze.